

Ogoi Määränen — Suojärven lauluemo

Kalevalan juhluvuotena on varmaankin paikallaan kiinnittää huomio myös Kainuun ortodoksisen väestön valtauoman eli suojärveläisen väestön merkitykseen kalevalaisen runonperinnön säilyttäjänä. Tämä on tärkeää jo siksi, että Kajaanin kaupungilla näyttää olevan kiinnostava ”kytkentä” Suojärvellä 1800-luvulla voimakkaana eläneen kansanperinteen löytämisessä ja tallentamisessa.

Perustellusti voidaan näet sanoa, että sataneljäkymmentä vuotta sitten eli 1845 David Emanuel Europaeus (s. 1820) löysi Suojärven runonlaulajat. On säilynyt piirilääkäri Elias Lönnrotin kirje, joka on päivätty huhtikuun 11. päivänä 1845 ja siinä hän mainitsee Europaeuksen piakkoin tulevan Kajaaniin lähteäkseen täältä sitten Venäjän ja Suomen Karjalaan. Lönnrotin kirje toukokuun 15. päivästä 1845 mainitsee, että Europaeuksen on tarkoitus kesä-heinäkuussa lähteä perinteenkokoamismatkalleen. Matkan tarkoituksena oli lähinnä Karjalan kieleen liittyvien sanojen merkityksen jäljittäminen, eräät runotarkennukset sekä satujen ja arvoitusten kokoaminen.

Lönnrotin hyvin valmentamana Europaeus lähtikin kesäkuun 10. päivänä 1845 Kajaanista jalkaisin ja veneitse kohden Raja-Karjalan runokylä. Matka suuntautui Vuokatin kautta Pieliselle ja sieltä Koitereen ja erämaareittien kautta Suojärvelle ja Suojärveltä Aunuksen Karjalaan.

Professori Martti Haavio on sattuvasti kuvannut Suojärven pitäjähistoriassa sitä, miten suojärveläiset kokivat Europaeuksen, tuon vaatimattoman ja kokonaisvaltaisesti perinetyöhön innostuneen miehen. Boheemin tutkijan omituinen liikkumistyyli ja elehtiminen antoi hänelle lisänimen ”pitkäsorminen”.

Europaeus laulatti Ogoin isoisää

Europaeuksen Suojärven pitäjältä löytämien runontaitajien joukosta on huomioitava erityisesti Ignatei Kononov Härkkinen. Europaeus laulatti luonnollisesti monia muitakin perinteen taitajia ja hänen tiedetään vierailleen Suojärvellä uudestaan runonkeruumatkallaan 1846. Olennaista suojärveläisen runon ja kalevalaisen perinteen taitamisen kannalta on kuitenkin sen sitkeästi eläneen uskomuksen torjuminen, ettei Suojärvi ollut henkisesti ja kulturellisesti merkittävä runopitäjä. Tätä olettamusta professori Haavio pitää perusteettomana ja hän viittaa siihen, miten vv. 1845—1930 suojärveläisten keskuudesta koottiin lähes viisi sataa kalevalaista runotoisintoa. Ne löytyvät Suomen kansan Vanhojen runojen VII osasta ja tähän rikkaaseen ja monipuoliseen aineistoon tutustuminen olisi tärkeää niin suojärveläisten jälkeläisille kuin muillekin. 1880-luvulla myös Suojärvellä vai-

Ogoin suku oli lähtöisin Kaitajärven kylästä.

kuttaneet tutkijat, Julius ja Kaarle Krohn sekä O. Relander merkittävästi täydensivät Europaeuksen kokoamaa aineistoa.

Teoksessaan ”Nuoruusvuodet” professori Martti Haavio valottaa 1920- ja 1930-lukujen vilkasta kansanrunouden kokoamiskautta. Kesäkuussa 1921 hän kohtasi myös tämän vuosisadan epäilemättä merkittävimmän suojärveläisen runoperinteen taitajan eli Ogoi Määräsen. Päiväkirjassaan kesäkuun 11. päivästä hän kirjoittaa, miten tämän kansannaisen kohtaamisesta muodostui hänelle todellinen juhlapäivä. Pieni, vaatimaton ja sydämellinen vanha ihminen taisi lähes täydellisesti rajan Karjalan runoperinnön. Kaikkiaan Haavio kirjoitti muistiin 137 runoa tai laulua tältä ”Suojärven lauluemolta”.

Ogoi Määränen, joka edusti Härkkimien sukua, oli Ignatein pojan Iljan ja tämän vaimon Oudoin tytär. Hän syntyi 1858 ja avioitui 1870-luvun lopussa lampuoti Jermei Määräsen kanssa. Miehensä mukaan hänet tunnettiin Suojärven Moisienvaaran kylässä ’Djermein akkazen’ nimellä. Ogoin suku oli lähtöisin Suojärven Kaitajärven kylästä.

Ogoi tunnettiin vain parantajana

On hämmästyttävää, ja tähän viittaa myös prof. Martti Haavio, joka vieraili uudestaan laulattamassa Ogoita 1933, miten Suojärven Moisienvaaran kylän asukkaat eivät juurikaan tunteneet tai arvostaneet Ogoin taitoja. Hänet tunnettiin kyllä tietoniikkana ja ammattiparantajana, mutta Ogoin merkitys arvokkaan runoperinteen sisäistäjänä oli jäänyt taka-alalle. Psykologisesti tätä voisi yrittää selittää niillä yhteiskunnallisilla murroksilla, jotka itsenäistymisen jälkeen 1920-luvulla täydellisesti mursivat tämän suurper-

heyhteisyydelle rakentuneen elämänmuodon tuomalla läntisen markkina- ja kauppoliittisen ajattelun entisen myyttisen tradition sijalle.

Joensuun Yliopiston toimesta fil. lis. Kristiina Petrisalo on ansiokkaasti valottanut tämän kohtalokkaan kulttuurimurroksen taustoja. Samaa aihepiiriä, mutta etnisesti hyvin toisenlaisessa ympäristössä, on tutkinut tri Raimo Harjula, jonka kiinnostuksen kohteena ovat olleet afrikkalaiset kansanparantajat. Menemättä tässä yhteydessä laajemmin tähän kysymykseen, voisi yleistäen todeta, miten länsimaisen ihmisen ylimielinen asenne tähänkin perinteen alueeseen on vähitellen muuttumassa myönteisemmäksi.

Kansanrunous liittyi arkielämään

Kun nykyajan jälkiteollisen ajan ihminen kuulee puhuttavan kalevalaisesta runosta, niin hän mieltää, että kysymyksessä on juhla-asuinen paatoksellisesti lausuttava tulkinta määrätulle kuulijakunnalle. Joukko on vartavasten vapaa-aikanaan kokoontunut tähän tilaisuuteen, kuin juhlaan ikään. Kansanrunous on kuitenkin liittynyt läheisesti työhön ja elämään ja ne on myös Suojärvellä pääasiallisesti esitetty laulaen tai useamman laulajan vuorotellen. Jo 1940-luvulla erään kansaperinteellisen opinnäytteen yhteydessä osoitettiin, miten läntisen tutkijoitien ja taiteilijoitien 'kartunve-toasento' tietystä ruotsalaisesta joulukuvitelmasta oli johtanut mielikuvat laulujen esittämisperinteestä kerrassaan harhaan.

1930-luvulla Ogoi Määränenkin oli kuin kuka tahansa suojärveläinen suurperheen äiti, mutta hänen muistissaan eli rikkaana kansanperinteen kirjo.

Prof. Martti Haavio huomasi jo 1921, että Ogoin laulamat ns. kertauslaulut (Kokkoilintu, Lunastettavan neidon laulu jne.), joita esitettiin bessoidoissa eli illanistujaisissa, luontevasti työhön liitettynä, olivat erittäin vanhoja alkuperältään. Niille löytyi rinnakkaisaiheita lähinnä Tverin karjalaisten keskuudesta ja niiden alkuperä viittasi slaavilaiseen ja bysanttilaiseen runouteen, joita taisivat etenkin kiertelevät kansantaiteilijat eli skomorohit. Mutta Ogoi taisi näitten runojen ohella myös häävirsä, laajasti kertomaruoutta, loitsuja ja kehtovirsä. Taisipa hän laulaa Haaviolle myös traagisen balladin Papinpojasta, joka sisälsi ikivanhan sukuruutsa-aiheen. Prof. Haavion mukaan Ogoin balladi tuo mieleen saksalaisen Tristan ja Isolde -aineiston, jonka Richard Wagner on säveltänyt oopperaksi sekä vastaavan kiinalaisen runoaineiston.

Ogoi Määräselä Haavio talletti myös kansanlyriikkamme erään kauneimman ja ylevimmän rakkausrunon. Prof. Haavio muistelee, miten Ogoi liikuttui syvästi tätä runoa esittäessään. "Tulitko ennen tuttu tuttu, ennen nähty nähtäväni, virstan vastahan menisin. Siitä kättä käppäjäisin, vaikk' olis kiärmis kämmenellä, siitä kaglahan kapuisin, vaikk' olis miekka kaglan päällä, miten vierehen venyisin, vaikk' olis vieri verta täynnä."

Ogoi Määränen taisi myös legendarunouden ja häneltä v. 1921 taltioitu Egyptiin pako, jossa itämaiset, raamatulliset kuvat muuntuvat Pohjolan olojen mukaisiksi ja Herodeksesta tulee kansanrunon Juutas, joka ajaa lasta takaa, on Haavion mielestä hyvin merkittävä sisällöltään. Jo Europaus oli löytänyt sen v. 1845 Suojärveltä, mutta vasta jatkosodan aikana löydettiin sille toisintoja mm. Tulemajärveltä.

Lajissaan ainutlaatuisena prof. Haavio pitää Ogoin runoudessa kuitenkin hänen pienoisdraamarunojaan sekä "Kolmen sankarin eepostaan". Pienoisdraamoista ehkä tun-

netuin on "Ryöstetyt neidot", jossa valotetaan rajan naisten ahdistavaa asemaa, sodan kiroja ja jossa huomio kiintyy ennen kaikkea runon kielelliseen rikkauteen ja luonnosta otettujen symbolien käyttämiseen ihmiselämän vertauskuvana ja informaatiivälineenä.

Tämän suojärveläisen perinteentaitajan ylittämättömyydenä luomuksena pidetään "Kolmen sankarin eeposta". Haavio laulatti Ogoita yhdeksän tunnin ajan ja tässä Väinämöis-virressä, joka on laaja ja dramaattinen seikkailukertomus, esiintyvät Iloi-neito, Väinämöinen, Joukamoinen, Ilmollinen ja Ogoi-neito. Runon tapahtumat seuraavat sisäisellä, lujalla selkeydellä toisiaan, mahdoton tulee niissä

Suojärven runonlaulajapatsas, pystytetty 1934.

mahdolliseksi ja runollisen mielikuvituksen matkaan sisältyy myös väkevästi kuvattu tuonpuoleisuuden läsnäolo. Jotakin tämän runon tunnelmasta saattaa vaistota, kun palauttaa mieliinsä Eestin akateemisen mieskuoron Kajaanissa kesällä 1985 esittämän Kalevalan 17. runon Veljo Tormiksen vaikuttavana sävellyksenä ja erinomaisena mieskuorotulkintana. Ogoi Määräsen runo "Kolmesta sankarista" päättyy suurenmoiseen luonnon harmonian ylistykseen, kun Väinämöinen vapauttaa auringon ja kuun. "Sanoi vanha Väinämöinen: Kuin lienee minusta tullut, tästä lukut luikahtakoh, takasalvat taittukoh! Potkai kerran takakannalla: jopa lukot luikahtivat, takasalvat taittuivat. Pääsi päivä paistamah, pääsi kuu kumottamat!"

Kalevalan 100-vuotisjuhlat 1935

Prof. Martti Haavio kuvaa "Nuoruuden kronikassaan" kyynisen sattuvasti Kalevalan 100-vuotisjuhla. Hän marssittaa eteemme hallitusten edustajat, Kalevalan kääntäjät, taiteilijat, suomalaisen kulttuurin kerman, virallisten edustajien harkitut fraasit ja ylistyspuheet Kalevalalle, Lönnrotille ja sivistyneelle Suomen kansalle. Ja tämän vastakohtana on iltatilaisuus, johon osallistuivat Ogoi Määränen, Domna

Huovinen ja Oksenja Mäkiselkä. Nämä vanhat naiset kehräsivät kuoselilla, pyörittivät varttina ja lauloivat ikivanhoja kalevalaisia lauluja. Kun heidän osuutensa päättyi, seurasi vaimeaa käten taputtamista, hämmästyneitä katseita ja ilmassa väreili tunne: tätäkö tämä vain olikin, olipa primitiivistä! Ja Haavio jatkaa: kuuntelijat eivät tajunneet olevansa suomalaisen kulttuurin tärkeimmässä Kalevala-hetkessä!

Ogoi Määräsen elämä sammui talvisodan siviilivankeuden raskuuden myötä keuhkokuumeella 1940. Kesäkuussa hänet saatiin Helsingin ortodoksisen hautausmaahan ja muistokiven hänen haudalleen pystytti prof. Martti Haavio.

Mutta meidän on vielä syytä hetkeksi palauttaa mieliimme kaksi näkyä: toinen runollinen ja toinen veistoksellinen. Viimeksimainitun tekijä, kuvanveistäjä Taisto Martiskainen on itsekin nuorena ”vaipunut valkeihin syntisiin”, mutta hänen vaikuttava Ogoi-patsaansa on Nurmeksen Bomba-talon läheisyydessä kunnioituksen osoituksena paljon kärsineille Raja-Karjalan naisille. Runollinen visio on taas syntynyt kesäkuun 10. päivän iltana 1921 Moisienvaaralla, kyläkujalla, prof. Martti Haavion aistiessa Raja-Karjalan runoperinteen elävän läsnäolon:

*Miksi seisot vieressäni,
kätet kohotettuina,
heleä-ääninen tyttö?
Me olemme Moisienvaaran kujalla
lähellä tsasounaa,
tässä, polkujen risteyksessä.
Puukello soi, lehmät tulevat.
Ehtoorusko vaeltaa suota
kuin varjo, ja sumu laskeutuu.
Koivut: keijut. Lepät: Kääpiöt.
Hongat: jättiläiset,
taisteluun valmiit,
ryntääjät.
Puukello soi. Joku tyttö,
vieras, pienijalkainen,
kävelee ohi.
Miksi seisot vieressäni?
Katselen tätä äänetöntä avaruutta,
missä ei ole ainuttakaan kiinnekohtaa.*

PENTTI HAKKARAINEN

K.A. Gottlundille muistomerkki synnyinpitäjäänsä

Kaarle Aksel Gottlund (1796—1875), juvalaisten suurmies, runonkerääjä sai oman muistomerkkinsä kotipitäjäänsä Juvan Kalevala-juhlassa elokuun alussa. Tilaisuudessa piti juhlapuheen savon kielen seuran pj. prof. Osmo Hänninen luonnehtien omapäisen Gottlundin vaihteita, etenkin hänen panostaan varhaisena runonkerääjänä.

Maaherra Uki Voutilainen esitti, että Kangasniemi ja Juva voisivat vuorovuosin järjestää seminaarin suurmiestensä ympärille. Kangasniemellä paljastettiin taannoin Reinhold v. Beckerin muistomerkki.

— — — — —
JOENSUUN yliopiston uusi päärakennus vihittiin 9.10. Rehtori Kyösti Pulliainen kertoi puheessaan, että uudisrakennuksen viralliseksi nimeksi tulee Carelia.

Latvialaisia runokuvia

SKS:n kustannuksella on hiljattain ilmestynyt mielenkiintoinen teos Lehmuksen tytär, tammen poika eli latvialaisia dainoja Krisjanis Baronsin kokoelmasta. Se on mielenkiintoinen paitsi sisällöltään myös siksi, että kyseessä on ensimmäinen meillä julkaistu latvialaisten kansanlaulujen kaksikielinen valikoima.

Dainat ovat, kuten käy ilmi, lyhyitä lyyrisiä lauluja. Tavalisesti ne ovat vain nelisäkeisiä. Niitä voisi jopa sanoa ajatelmiksi. Runomitaltaan suurin osa dainoista on 4-polvista trokeeta kuten kalevalainen runous.

Seuraavana muutamia esimerkkejä:

*Teen hyvää, teen pahaa,
yhtä kaikki moititaan.
Parempi, että teen pelkkää pahaa,
niin syystä moititaan.*

*Vaimoni on suurta sukua,
ei osaa housuja ommella,
osaa kyllä katsoa,
mitä on housujen taskussa.*

*Kaikki poimivat sen kukan,
joka nappujaan juuri avaa.
Kukaan ei enää poimi sitä,
jonka kukat ovat varisseet.*

Kahdessa ensimmäisessä säkeessä esitetään ongelma tai lähtötilanne ja kahdessa jälkimmäisessä ratkaisu, täsmennys tai jokin kommentti.

Kunnia Latvian kansanrunojen keruusta ja pelastamisesta jälkipolville kuuluu miehelle nimeltä Krisjanis Barons (1835—1923). Hän omisti koko elämänsä kansansa katoavan perinteen keruulle, koki puutetta ja vastustusta. Kun Latvian saksalainen aatelisto katsoi pahalla silmällä ns. nuorlatvialaisten puuhia, Barons ystävineen lähti Pietariin 1857. Siellä he perustivat latviankielisen lehden, jonka toimittamisessa Barons oli innolla mukana. Elantonsa turvatakseen hän suoritti kotiopettajan tutkinnon ja työskenteli pitkään erään tilanomistajan perheessä.

Kansanperinteen keruu jatkui ja laajeni: latvialaisia kehoitettiin kirjoittamaan lauluja muistiin ja lähettämään ne tutkijoille Moskovaan. 1880 dainoja oli jo 30 000, vuosikymmentä myöhemmin niiden määrä oli 155 000.

Ensimmäinen nide dainoja ilmestyi painosta 1894 kustantajanaan varakas latvialaissyntyinen liikemies Henri Wisendorf. Tämän jälkeen julkaisutoiminnassa oli tauko vuoteen 1900, jolloin julkaisijaksi saatiin Venäjän tiedeakatemia. Mainittakoon, että Jakob Hurtin kokoamat setukaisten laulut julkaisi SKS 1904—1907.

Vuonna 1915 Krisjanis Baronsin 80-vuotispäivän aattona valmistui VIII osa Latvialaisia dainoja. Vuosikymmenien urastuksen tulos oli komea: 217 996 laulutoisintoa, 6256 sivua. Syyttä ei Baronsia ole nimitetty joskus Latvian Lönnrotiksi.

Kokoelma Lehmuksen tytär, tammen poika sisältää paitsi toistasataa valikoitua dainaa eri elämäniloilta myös Baronsin elämäkertatiivistelmän sekä selvityksen dainojen tyylistä ja rakenteesta. Teos on kuvitettu.

• **Lehmuksen tytär, tammen poika. Latvialaisia dainoja Krisjanis Baronsin kokoelmasta. Suomentanut ja toimittanut Lauri Harvilahti. SKS 1985**